

QORAQALPOQ AMALIY SAN'ATI TURLARI VA UNING RIVOJLANISH TARIXI

Allambergenov Salamat Jaksybaevich

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti, San'atshunoslik fakulteti Amaliy san'at va kulolchilik bo'limi 2-kurs talabasi

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.8020452>

ARTICLE INFO

Received: 31th May 2023

Accepted: 08th June 2023

Online: 09th June 2023

KEY WORDS

Geometrik naqshlari, karnelian, kooperativ, migratsiya, modernizatsiya, innovatsion.

ABSTRACT

Ushbu maqolada, Qoraqalpog'ston amaliy san'atining turlari, ya'ni kashtachilik, yog'och o'ymakorligi, kulolchilik, zargarlik buyumlaridir ularning boy tarixi hamda muhim turlaridan bir hunarmadchilik amaliy san'ati haqida fikr yuritilgan.

Qoraqalpog'ston Respublikasi O'zbekistonning san'at va madaniyatiga katta hissa qo'shgan noyob hududdir. Qoraqalpoq madaniyatining eng ko'zga ko'ringan yo'nalishlaridan biri amaliy san'atning xilma-xilligidir.

Jumladan:

1. Kashtachilik,
2. Yog'och o'ymakorligi,
3. Kulolchilik,
4. Zargarlik buyumlaridir.

Ushbu san'at turlari Qoraqalpog'stonning boy tarixidan kelib chiqqan va ular bugungi kunda ham mintaqaning san'at va hunarmandchilikka yo'naltirilayotgan sarmoyalari tufayli rivojlanib bormoqda. Amaliy san'atning turli xil turlari haqida umumiy ma'lumot berolamiz. Qoraqalpoq amaliy san'ati va ularning vaqt o'tishi bilan qanday rivojlanganligi. Ularning rivojlanishi va muvaffaqiyatiga hissa qo'shgan omillarni ham ko'rib chiqaman.

Qoraqalpoq amaliy san'atining eng mashhur namunalardan biri kashtachilikdir. Ushbu uslub mintaqada uzoq tarixga ega va kiyim-kechak, gilam va boshqa to'qimachilik buyumlarini bezashda ishlatilgan. Qoraqalpoq kashtachiligi o'zining geometrik naqshlari, qalin, yorqin ranglari bilan ajralib turadi. Qoraqalpoq kashtachiligining eng mashhur turi so'zani bo'lib, ko'rpa-to'shak va boshqa uy-ro'zg'or buyumlarini bezashda qo'llaniladi. So'zani odatda paxta yoki ipak matoga tikilgan bo'lib, naqshlarda gul va qushlardan tortib, mavhum shakllargacha bo'lgan barcha narsalarni aks ettirish mumkin.

Qoraqalpoq amaliy san'atining yana bir yo'nalishi yog'och o'ymakorligidir. Ushbu san'at yog'ochga murakkab dizaynlarni o'yib, keyinchalik mebel, eshiklar va boshqa narsalarni bezash uchun ishlatilishi mumkin. Qoraqalpoq yog'och o'ymakorligi o'zining murakkab naqshlari, paxta va archa kabi tabiiy materiallardan foydalanishi bilan mashhur.

Qoraqalpoqdagi yog'och o'ymakorligining ko'pchiligi o'z-o'zidan o'rgatiladi va bu hunar ko'pincha oilalar doirasida avloddan-avlodga o'tib keladi.

Qoraqalpoq amaliy san'atining yana bir muhim yo'nalishi kulolchilikdir. Mintaqaning boy gil konlari uni kulolchilik uchun ideal joyga aylantirgan. Qoraqalpoq kulolchilik buyumlari o'zining yorqin ranglari va murakkab naqshlari bilan ajralib turadi, ularda ko'pincha hayvonlar, gullar va boshqa tabiatdan ilhomlangan naqshlar tasvirlangan. Kulolchilik idish-tovoqlardan tortib, bezak buyumlarigacha bo'lgan hamma narsada qo'llaniladi va uni yasashda qo'llanilgan usullar qo'lda yasashdan tortib kulol charxigacha turlicha.

Zargarlik amaliy san'atning yana bir yo'nalishi bo'lib, u boy xususiyatlarga ega. Qoraqalpoq tarixi. Mintaqaning an'anaviy zargarlik buyumlari firuza va karnelian kabi kumush va yarim qimmatbaho toshlardan foydalanish bilan mashhur. Qoraqalpoq zargarlari ko'pincha o'z naqshlariga yulduz va yarim oy shakli kabi islomiy naqshlarni kiritadilar. Zargarlik buyumlarini erkaklar ham, ayollar ham kiyishadi va ko'pincha maqom yoki boylik timsoli sifatida qo'llaniladi. Qoraqalpoq amaliy san'atining rivojlanishini mintaqaning tarixi va Ipak yo'lida joylashganligi bilan bog'lash mumkin. Ipak yo'li Osiyo, Yaqin Sharq va Yevropani bog'lovchi savdo yo'llari tarmog'i bo'lib, tovarlar, g'oyalar va madaniyatning tarqalishida katta rol o'ynagan. Qoraqalpoq Ipak yo'lidagi muhim bekat bo'lib, aynan shu savdo tarmog'i orqali mintaqaning ko'plab badiiy an'analari joriy etilgan va rivojlangan. O'zining tarixiy merosidan tashqari, Qoraqalpoq amaliy san'ati ham o'zining tarixiy merosidan foydalangan. Mintaqaning madaniy merosini saqlash va targ'ib qilish bo'yicha majburiyatlari. 1965-yilda tashkil etilgan Qoraqalpoq davlat amaliy san'at muzeyi viloyatning san'at va hunarmandchilik an'alarini to'plash, asrab-avaylash va namoyish etishga bag'ishlangan. Muzeyda turli davr va uslublarga oid keng ko'lamlı buyumlar to'plami mavjud bo'lib, u rassomlar, tadqiqotchilar va jamoatchilik uchun qimmatli manba bo'lib xizmat qiladi.

Qoraqalpoq amaliy san'ati muvaffaqiyatiga hissa qo'shgan yana bir omil – hukumat va mahalliy hamjamiyat tomonidan ko'rsatiladigan yordam. So'nggi yillarda hukumat an'anaviy hunarmandchilikni targ'ib qilish, hunarmandlarni o'qitish va qo'llab-quvvatlash kabi dasturlarga sarmoya kiritdi. Qoraqalpoqdagi ko'plab jamoalarda mahalliy ijodkorlarni qo'llab-quvvatlovchi va ularning mahsulotlari bozorini ta'minlovchi guruhlar va kooperativlar ham tashkil etilgan. Qoraqalpoq amaliy san'ati muvaffaqiyatining yana bir omili – bu chet elliklarning qiziqishi va e'tirofi. Ko'rgazmalar, galereyalar va ijtimoiy tarmoqlar orqali Qoraqalpog'istonning amaliy san'ati keng ommalashdi. Bu nafaqat an'anaviy san'at turlariga, balki unga bo'lgan talabni ham oshirdi.

Qoraqalpog'istonning an'anaviy hunarmandchiligi asrlar davomida Qoraqalpog'iston xalqi shug'ullanib kelayotgan turli hunarmandchilik turlari tushuniladi. Qoraqalpoqcha hunarmandchilik degan ma'noni anglatuvchi "Kulolchilik" mintaqada muhim tarmoq bo'lib, uning mahsulotlari nafaqat Qoraqalpog'istonda, balki O'zbekiston tashqarida ham mashhur.

Hunarmandchilik sanoati. Qoraqalpog'iston mintaqasi iqtisodiyotining salmoqli qismini tashkil etadi. Bu sohada ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar yurtimiz ichida ham, undan tashqarida ham keng sotilib, mahalliy aholiga salmoqli daromad keltirmoqda. Bu mahsulotlar hududga tashrif buyurgan sayyohlar uchun ham o'ziga xos suvenir bo'lib xizmat qiladi. Hunarmandchilik tarmog'ida viloyatda minglab aholi, xususan, xotin-qizlar ish bilan ta'minlanib, oilasi daromadiga salmoqli hissa qo'shmoqda. Bu sanoat, shuningdek, aholining

ish izlab qishloqdan shaharga migratsiyasini to'xtatadi va an'anaviy bilim va ko'nikmalarni saqlab qolishga yordam beradi. Qoraqalpoq amaliy san'ati mintaqaning madaniy merosi uchun juda muhimdir. Bu hunarmandchilik avloddan-avlodga o'tib kelmoqda va ular o'tmish va bugungi kun o'rtasida hal qiluvchi madaniy aloqa vazifasini o'taydi.

Ular qoraqalpoq xalqining o'ziga xosligi uchun ham ahamiyatli bo'lib, ularda iftixor tuyg'usini uyg'otadi. Bu hunarmandchilik buyumlari qoraqalpoq xalqining ijodi, badiiy ifodasi, ijtimoiy urf-odat va e'tiqodlarini ifodalaydi. Ushbu hunarmandchilik mahsulotlarini ishlab chiqarish bilan bog'liq ko'nikma va bilimlar qoraqalpoq xalqining madaniy o'ziga xosligi va ifodalarini mustahkamlashga yordam berdi. Biroq, Qoraqalpog'istonda an'anaviy hunarmandchilik sanoati bir qator qiyinchiliklarni boshdan kechirmoqda, bu esa uning pasayishiga olib keldi. so'nggi paytlarda sanoat. Eng muhim muammolardan biri bu arzonroq mahsulotlar ishlab chiqaradigan zamonaviy sanoat tarmoqlarining raqobatidir. Natijada an'anaviy hunarmandchilik mahsulotlari bozorini topish qiyinlashmoqda. Yana bir muammo – hunarmandchilik bilan shug'ullanayotgan iqtidorli hunarmandlarni qo'llab-quvvatlash uchun davlat va boshqa tashkilotlar tomonidan moliyaviy yordam ko'rsatilmagani. Bunday qo'llab-quvvatlanmaslik natijasida hunarmandchilik bilan shug'ullanuvchilar kamaymoqda va avlod o'tgan sayin san'at haqidagi bilimlar yo'qolib bormoqda. Qoraqalpog'istondagi an'anaviy hunarmandchilik sanoati ham marketing va bozorlarga chiqish bilan bog'liq muammolarga duch kelmoqda. Hunarmandlar ko'pincha o'z mahsulotlarini reklama qilish uchun zarur bo'lgan ko'nikma va bilimlarga ega emaslar va mahsulotlar ba'zan uyushmagan tarzda sotiladi va ularni tashqi dunyoga ko'rinmas qiladi. Qoraqalpoq xalq hunarmandchiligi mahsulotlarini sayyohlar va boshqa xaridorlarga sotishni qo'llab-quvvatlovchi tashkillashtirilgan chakana bozor tizimi mavjud emas. Bu o'z mahsulotlarini sotishda qiynalayotgan hunarmandlar uchun katta qiyinchilik tug'dirmoqda.

Qoraqalpog'istonda an'anaviy hunarmandchilik sanoati oldida turgan muhim muammolardan biri bu innovatsiya va ijodkorlikning yo'qligidir. Hunarmandlar ko'pincha an'anaviy dizaynlarni takrorlaydilar, mahsulotni ishlab chiqish va mijozlar bazasini kengaytirish imkoniyatlarini cheklaydilar. Doimiy ravishda modernizatsiyani qamrab oladigan dunyoda hunarmandlar ko'proq mijozlarni jalb qilish va raqobatbardosh bozor muhitida qolish uchun yangi va innovatsion dizaynlarni ishlab chiqishlari kerak. Hunarmandlarga mahsulot dizayni va takomillashtirish hamda brendingni rivojlantirishga yordam berish uchun treninglar va seminarlar tashkil etilishi mumkin. Ushbu muammolarni hal qilish yo'llaridan biri bu mintaqada hunarmandchilikni turizm orqali targ'ib qilishdir. Turizm hunarmandchilikni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi va hukumat mahalliy tashkilotlar bilan qoraqalpoq hunarmandchiligini yanada kengroq targ'ib qilishga ko'maklashishi mumkin. Qoraqalpog'istonga tashrif buyurgan sayyohlarga hunarmandchilik buyumlari va ularning yasalishi haqida ma'lumot berish mumkin edi. Hunarmandlarning iste'dodi va mahsulotlarini namoyish etish maqsadida hunarmandchilik bozorlari va hunarmandchilik ustaxonalariga sayohatlar tashkil etilishi mumkin. Qoraqalpog'istonda hunarmandchilikni rivojlantirishga davlat va boshqa tashkilotlar tomonidan investitsiyalar kiritilishi kerak. Hunarmandlar o'z mahoratlarini oshirishlari va mahsulotning so'nggi tendensiyalari bilan tanishishlari mumkin bo'lgan o'quv markazlari va ustaxonalarni tashkil etish uchun mablag' ajratilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Qoraqalpoq amaliy san'at turlari va ularning rivojlanishi, tarixan boy meroslari albatta jamiyat e'tibori, yoshlarni qiziqishi, uning rivojlanishi, avloddan avlodga o'tishi asosiy omillardan biridir. Shunday ekan milliylikimiz, milliy urf-odatlarimiz, otabobolarimizdan meros bo'lib kelayotgan kasblarni, hunarmadchilikni yanada rivojlantirish, butun dunyoga tanitish har bir farzandning ham qarzidir ham farzidir.

References:

1. VILOYAT TO'XSANOVA. AMALIY SAN'AT TURLARI. "Durdona" nashriyoti Buxoro – 2020
2. Sulaymonov A. Sharq miniatyura san'ati. –Toshkent. 2005 yil.
3. Sulaymonov A., Abdullayev N. Tasviriy san'at. 7-sinf o'quvchilari uchun o'quv qo'llanma. –Toshkent, 2002.
4. Amaliy san'at qisqacha lug'ati. – Toshkent: Qomuslar bosh tahririyati, 1992.
5. Bulatov S.S., A. Dadashev. Naqsh alifbosi. – Toshkent, 2005.